

СИНТАКСИКОЛОГІЯ

УДК 81'367.3=161

[https://doi.org/10.17721/um/50\(2020\).42-75](https://doi.org/10.17721/um/50(2020).42-75)

Святослав Шевель, канд. філол. наук, асист.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ
<https://orcid.org/0000-0002-0645-1430>

ТИПОЛОГІЯ РЕЧЕНЬ ЗА КОМУНІКАТИВНОЮ МЕТОЮ: ВІД ТРАДИЦІЇ ДО СУЧАСНОСТІ

Присвячено огляду синтаксичних параметрів авторських класифікацій речень за метою виловлювання. Висвітлено історію формування категорії комунікативної мети у східнослов'янських граматиках від початку XIX ст. і дотепер. Виокремлено основні підходи до функційно-комунікативного поділу речень в авторських типологіях, уточнено зміст поняття “модальність” у застосунку до розрізнення способів повідомлення думки, з'ясовано засади дискурсивно-прагматичного підходу до комунікативної типології речень.

Ключові слова: мета висловлювання, модальність, інтенційність, розповідне речення, питальне речення, спонукальне речення, бажальне (оптативне) речення.

Розроблення функційних аспектів сучасної граматикиологічної теорії все частіше спонукає науковців до більш детального аналізу категорійних понять суміжних наукових галузей, зокрема й тих, що враховують прагматичні чинники міжперсональної комунікації. Результатом таких інновацій є поява синтезованих лінгвістичних розвідок, у яких дослідження формально-граматичного, семантико-синтаксичного та комунікативного аспектів синтаксичних одиниць доповнюються розглядом інтенцій і мотивів мовця, екстралінгвальних параметрів, когнітивної структури мовних і мовленнєвих одиниць, перформативного ефекту спілкування тощо.

Означені тенденції сучасної синтаксикології якнайповніше виявляються під час застосування синтезованого підходу до

встановлення функційної типології речень за метою висловлювання, які, здавалося б, докладно проаналізовані в значній кількості праць, зокрема й у поважних наукових і навчальних виданнях: монографіях, підручниках і посібниках із синтаксису. Напевне, саме тому вже усталеною й добре відомою зі вступних лекцій базового курсу синтаксису є типологія простих речень за метою висловлювання (способом повідомлення думки) – так звані “комунікативні типи речень”, – а узвичасним видається поділ речень на *розповідні*, *питальні* та *спонукальні* (часто до четвертого типу зараховують *оптативні* речення), як і критерії встановлення цих класифікаційних різновидів [див., напр.: Вихованець : 145–147; Дудик : 75–79; Каранська : 13–20; Сучасна : 35–38; Шульжук : 60–63; Харченко : 320–334]. Усе ж, незважаючи на універсальність і достатню переконливість зазначеної таксономії, в окремих джерелах помічаємо деякі розходження в ній. Аналіз авторських класифікацій засвідчує неоднорідність типологічних параметрів, що зрештою призводить до термінологічної плутанини, а також до розрізненого опису структурно-граматичних, семантичних і прагматичних особливостей окремих комунікативних типів речень-висловлень.

Історія питання про класифікацію речень за метою висловлювання починає свій відлік із початку XIX ст., бо в давніх слов'янських граматиках деталізований опис синтаксичного ладу мови відсутній. Огляд праць XIX ст. засвідчує, що в тогочасних східнослов'янських граматиках поділ речень за способом повідомлення думки проводився за різними ознаками: деякі мовознавці спиралися у своїх класифікаціях на з'ясування взаємин чи намірів мовців щодо вживання різних речень, поширеними були й розвідки, у яких увага дослідників зосереджувалася на описі граматичних та інтонаційно-пунктуаційних засобів оформлення реченнєвого змісту.

У відомій граматичній праці початку XIX ст. М. Греч запропонував поділяти речення “за вираженням” на *розповідні* або *дійсні*, у яких просто щось стверджується або заперечується про підмет; *питальні*, які потребують ствердження чи заперечення, тобто поповнення якоїсь частини речення, *наказові*, у яких ви-

ражається повеління, бажання, вимога [Греч : 246]. Науковець О. Востоков подає характеристику речень за метою висловлювання під час аналізу порядку слів у реченні. За його словами, “головні частини речення розміщуються неоднаково в реченнях розповідному, питальному, реченні-відповіді й наказовому. Речення *розповідне*, у якому говориться про щось стверджувально або заперечно, починається зазвичай підметом або його означувальним словом, а закінчується словами, що доповнюють присудок. <...> Речення *питальне* починається тим словом, на якому лежить сила запитання: запитання для отримання відомості про особу чи предмет і обставини дії <...>, запитання про участь якогось предмета у чомусь і т. ін. Речення *наказове* таке, у якому присудок складено з наказового способу, а підмет при 2-й особі однини чи множини і при 1-й особі множини буває особовим займенником з означувальним словом кличного відмінка; при 3-й особі однини і множини, ім’я або особовий займенник відмінка називного <...>” [Востоков : 328–334].

У вітчизняному синтаксисі поділ речень “з точки зору вираження думки” запропонував І. Вагилевич. Він виокремив речення “*розповідне* або *ствердне*, коли щось, що стосується підмета, підтверджуємо або заперечуємо <...>; *питальне*, коли прагнемо твердження або заперечення <...>, протилежні цим реченням є відповіді <...>; *наказові*, у яких виражаємо наказ, побажання, вимогу. Крім цього, існують ще *уявні* речення, які творяться через “сполучник” *би* або інший сполучник, поєднані зі сполучником *би* <...>” [Вагилевич : 168–169].

У граматиці, укладеній Я. Головацьким, комунікативний зміст речень маємо підстави співвідносити зі способовою семантикою дієслівних форм. Прикметно, що саме в цій праці граматична категорія дієслівного способу визначається з урахуванням мовця: “способом називається в граматиці відношення буття або дії до лица (особи). Коли просто сказується або об’являється, що якась дія або стан належить, належало, або буде належати лицу (особі), тоді стоїть дієслово в *дійсному способі* <...>. Якщо виражається повеління або бажання, щоб якесь лице діяло так або інакше, й увійшло в певний стан, тоді стоїть дієслово в *наказо-*

вому способі <...>. Якщо дія або стан приписується якомусь лицу в залежності від іншого лица з умовою й разом із тим з'являється умова й підпорядкування іншому лицу, тоді відбувається умовний спосіб <...>. Він набуває тільки минулого часу. Якщо ж не об'являється відношення дії або буття до лица, тоді залишається дієслово в невизначеному способі, напр., *писати*. Наказовий та невизначений способи вживаються тільки в теперішньому часі [Головацький : 145–146].

Майже три десятиліття потому Ф. Буслаєв, аналізуючи засоби вираження взаємин між мовцями, що вживаються в реченнях, виділяв запитання та відповідь як необхідні складники будь-якої розмови. “Речення, якими запитуємо, називаються *питальними* <...> Речення, у яких виражаємо відповідь і розповідь, називаємо *розповідними* <...> Запитання виражається або займенниками і питальними прислівниками, напр., *хто, що, де, як*, або сполучниками, напр., *чи*. Відповідь може бути або ствердна, або заперечна <...> Спосіб позначає бажання, повеління, пропонування, ствердження” [Буслаєв : 31–32]. Так, “наказовий спосіб власне означає бажання і вживається або у значенні наказового, або умовного <...>. Наказовий спосіб може стояти або в залежності від дійсного, і тоді мати смисл умовного; або ж стояти незалежно. В останньому випадку він а) означає або просте повеління й бажання; або б) необхідність і можливість узагальнено” [Буслаєв : 140–141].

У галицьких граматиках другої половини ХІХ ст. спосіб повідомлення думки найперше пов'язувався із граматичною категорією дієслівного способу. На думку М. Осадца, *дійсний спосіб* ставиться, коли дію якусь як правдиву й певну представляємо. *Наказовий спосіб* уживається, коли щось розказуємо або заказуємо (напр., *пиши! не кричи!*), через наказовий спосіб виражається часто зволяння, а не розповідь (напр., *робіть собі, що хоче*). *Умовний спосіб* уживається, коли якась дія тільки мислиться й непевне уявляється, він виражає різні відношення: бажання, намір, припущення, можливість, непевність, умову. Питання уживається як форма “поодиначено-зложеного речення висказуючого”, воно може бути незалеж-

ним від жодного слова й починатися питальними займенниками та прислівниками, а також залежним від розташування головного, сполучаючись із ним тими-таки займенниками та прислівниками [Осадца : 242–244, 253].

У “Граматичі языка мало-русского” П. Дячана названо чотири способи: “*виявительний, приказательний, невизначений та умовний*” без уточнень змістових відмінностей між ними [Дячан : 75]. Деяко інший перелік способових форм і їхніх значень подано в праці О. Партицького. За словами мовознавця, через дієслово (глаголь) можна виразити або щось певне, правдиве, що в самому мовленні діється; або можна виразити щось тільки можливе, непевне. Від того виражаємо дію дієслова у два способи: *спосіб твердий* і *спосіб можливий*. Третій спосіб – *наказуючий*, коли щось приказуємо або наказуємо. Речення, котрими про щось запитуємо, називаються *питальними*, вони можуть бути або головними, або підрядними (побічними), тобто вживаються переважно у структурі складних (зложених) речень. Окрім питальних речень установлені ще й заперечні речення, які утворюються додаванням слова *не* до присудка речень твердих (стверджувальних) [Патрицький : 65–66, 134, 146].

У “Граматичі руської мови”, укладачами якої були С. Смаль-Стоцький і Ф. Гартнер, стверджується, що “як говоримо, то звичайно робимо се з наміром, аби комусь другому виказати те, що гадаємо або думаємо <...>. Слова, котрими виказуємо одну-єдину гадку або думку, усі разом становлять одне речення (гадку). Гадки, які ми можемо виказати словами, своїм змістом бувають дуже розмаїті; однак можна їх розділити на отсі чотири групи: 1. Найчастіше висказуємо комусь щось таке, що уважаємо за правду, бо ми розпізнали се своїми зміслами, своїм розумом або довідали ся від сторонньої особи, або що хочемо представити за правду, н. пр.: *Бог сотворив світ*. Таке речень називає ся *твердженням*. 2. Часто хочемо, аби особа, що до неї говоримо, нам щось сказала; тоді питаємо ся так, аби тота особа пізнала, що саме від неї ми хочемо довідати ся, н. пр.: *Чи тато дома?* Таке речень називає ся *питанням*. 3. Деколи хочемо, аби особа, що до неї говоримо, щось таке зробила, що ще не діє ся,

а залежить від волі сеї особи, н. пр.: *Читай! Тихо!* Таке речень називає ся *приказ*. 4. Наконєць можна чоґось бажати, не вимагаючи заразом від особи, що до неї говоримо, або від иньшої якої-небудь особи, аби вона се зробила, бо може вона і не в силі сего зробити, або може сего від неї вимагати годі, н. пр.: *Най вам Бог прощає!* Таке речень називає ся *бажанє*” [Смаль-Стоцький : 104–105]. Майже тотожну класифікацію наведено в “Методичній ґраматиці української мови”, упорядниками якої були В. Коцовський та І. Оґоновський: “Речене може містити: 1) *висказ дійсний*, або подуманий, 2) *бажанє*, 3) *приказ*, 4) *питанє*. Коґде речене може бути при тім або твердяче або заперечаюче” [Методична : 76].

На початку ХХ ст. Д. Овсянико-Куликовський, зауважуючи, що в мові існують особливі синтаксичні форми й відповідні частини й частки мови, за допомогою яких виражаються заперечення, запитання, окличність, повеління, наказ, прохання тощо, вважав за доцільне виокремлювати речення, у яких подано ці форми. *Заперечні речення* можуть містити заперечну частку *не, ні*, а також звороти з подвійним запереченням, а саме із заперечними займенниками *ніхто, ніщо, нічоґо* або прислівниками *ніде, ніяк* та ін., наприклад, *Ні стати, ні сісти. – Ніхто не знає. Питальні речення*, що перш за все вирізняються особливою інтонацією, а саме підвищенням голосу до кінця фрази, а, окрім того, можуть містити особливі – питальні – частки, займенники та прислівники (*хто? що? який? як? коли?* тощо). Особливістю питальних зворотів є також перестановка частини речення, тобто переміщення на початок фрази того слова, до якого переважно стосується запитання. *Окличні речення* характеризуються участю почуття, що виражається вигуками й прислівниками (*який! як! що за!*), інтонацією. *Наказові речення* – це звороти з наказовим способом, нерідко містять частки, що надають відомі відтінки фразі. – *Нехай не ходять сюди!* [Овсянико-Куликовський : 306–310].

Своєрідну класифікацію речень розробив В. Богородицький, який, окрім об’єктивної сторони, що відповідає світу репрезентованою думкою дійсності, пропонує враховувати суб’єктивний

момент, залежно від того, чи представляє висловлення чисту думку (пряму чи питальну), чи думку, ускладнену відчуттями, або ж бажанням та волею. У такий спосіб науковець обґрунтовує доцільність виділення *розповідних* (стверджувальних і заперечних) *речень*, що можуть мати ще й питальну форму, вона пов'язана із необхідністю запитання про той або інший член думки-речення (запитання про підмет чи присудок) чи запитання-пересвідчування із відповідним порядком слів та інтонаційним оформленням. *Окличний різновид* речень зазвичай містить окличну частку (напр., *ах! ох!*) або слово-відповідник (напр., *який, як*), а також відзначається характерним рухом тону. Речення, які передають не факт дійсності, а *бажання* або *вимогу*, потребують для свого вираження умовного способу, напр., “*пограв би я!*”, а в разі вимоги або прохання – наказового способу, напр., “*читай!*”. Ці різновиди речень не можуть мати питальної форми. Окремі зауваги стосуються транспонованих у сферу пом'якшеного спонування питальних за формою речень, а також звертань у спонукальних реченнях [Богородицький : 213–217].

О. Пешковський з опертям на розмежування видів ставлення мовця до свого мовлення, що утворюють відповідні “суб’єктивно-об’єктивні” формальні категорії мови, розглядає *питальні, окличні та наказові речення*, а також перехідний тип від питання до повідомлення – *питально-розповідні речення*. Категорію “розповіді” науковець вважає нульовою щодо інших, зауважуючи, що вона не має особливих засобів вираження, а тому *розповідне речення*, на його думку, доречно тлумачити широко – як “речення, у якому щось повідомляється” [Пешковський : 392–395].

О. Пешковський, чи не вперше у східнослов’янській лінгвістиці, спробував обґрунтувати згодом узвичаєне поняття “мета мовлення”. Зі слів науковця: “Ми говоримо завжди навіщось, із якоюсь метою. Якщо ми говоримо тільки для того, щоб повідомити про свої думки іншому, то таке мовлення можна назвати *розповідним*. Якщо ми говоримо для того, щоб, повідомляючи свої думки, водночас виразити й почуття, які опановують нас щодо цих думок, наше мовлення буде *окличним*. Нарешті, якщо

ми повідомлюваними думками намагаємося вплинути на свого співрозмовника, подіяти на його волю, спонукати його вчинити так чи інакше, наше мовлення можна назвати *спонукальним*. Останній випадок поділяємо на два: ми можемо спонукати слухача повідомити нам про те, чого ми не знаємо, відповісти на наше запитання – мовлення *питальне*, і можемо спонукати його зробити саме те, що ми наказуємо йому або про що просимо, – мовлення *наказове*” [Пешковский : 392].

І. Нечуй-Левицький розмежовує *оповідні* речення, у яких “оповідається за що-небудь”, *питальні* речення, у яких “за що-небудь питають когось” і *викрикувальні* речення, “цеб-то такі, у котрих ми обертаємося до когось з мовою або з проханням, або когось кличемо” [Нечуй-Левицький : 4–5]. У “Граматиці української мови для самонавчання та в допомогу шкільній науці” В. Сімовича речення за змістом поділено на: *оповідні* – “що ними щось оповідається”, вони “виказують якусь правду, після таких речень ставить ся завсїди точка (.)”; *запитові* – “що в них міститься запит, тому то й ці речення зуть ся запитові, або просто питання, після таких речень усе кладемо питальник (?)”; *наказові* – “виказуємо наче наказ; після наказових речень ставить ся викличник (!)”; *бажальні речення* – “виявляють чи добре, чи погане бажання (проклін)”. Прикметним є також спроба зближення бажальних і викликових речень, оскільки “зі змісту не важко здогадати ся, що в них міститься затаєне бажання” [Сімович : 360–361].

В “Українській граматиці (для III і IV класи шкіл середніх)” Є. Тимченка речення “по способу висловлення розділено на: а) *вислівні*, коли ми що висловлюємо як факт, себто як те, що є, було або буде, або ж, чого нема, не було або не буде. Ті вислівні речення, якими ми стверджуємо факт, зуться додатними, напр.: *я візьму книжку*, а ті, що ми їми заперечуємо факт, зуться заперечними, *я не візьму книжки*; б) *питайні*, коли ми питаємо за що <...>; в) *покличні*, коли ми покликуємо, напр.: *А лиха година!*; г) *вольові*, що висловлюють розказ або бажання <...>” [Тимченко : 51]. Лише побіжні зауваги щодо пунктуації “речень, що висловлюють цілком закінчену думку, речень, які означають пи-

тання та оклик” знаходимо в “Початковій граматиці української мови” О. Курило (1921 рік) [Курило : 3].

Данський лінгвіст О. Есперсен запропонував власне логічний підхід до класифікації висловлень без урахування їхньої граматичної форми. Усі висловлення учений поділив на два найголовніші розряди залежно від того, чи бажає мовець впливати своїми повідомленнями на волю мовця, чи ні: перший різновид об’єднує звичайні ствердження, вигуки та бажання; висловлення другого різновиду, метою яких є вплив на волю слухача, це – прохання та запитання, які є також своєрідними проханнями про щось повідомити, надати необхідну інформацію [Есперсен : 350–351].

У праці О. Шахматова найбільш послідовно опис комунікативних різновидів речень подано при аналізі односкладних безприсудково-підметових речень, типологію яких засновано здебільшого на інтонаційному критерії. Ця класифікація охоплює: *окличні речення, описові речення*, до яких належать й *питальні форми*; односкладні речення, що виражають *побажання й наказ*. Знаходимо й окремі зауваження про імперативність безпідметових інфінітивних речень, про питальні двоскладні речення, які містять питальні займенники [Шахматов : 51–58, 82]. Опис типів речень за метою висловлювання можна також пов’язати зі способовими репрезентаціями комунікативної семантики, бо категорія способу словесно виражає “відчуття зв’язку між суб’єктом та предикатом речень”. *Дійсний спосіб*, на думку О. Шахматова, спроможний репрезентувати *питальний спосіб*, граматичні вияви якого дослідник убачає в інфінітиві, питальних прислівниках і сполучниках, а дійсний спосіб майбутнього часу з *дай, давай* може вживатися для вираження спонукування, запрошення, поради щось зробити. *Наказовий спосіб*, за посередництвом якого мовець, висуваючи назву дії-стану, вимагає, щоб співрозмовник став виконавцем, носієм, суб’єктом цієї дії-стану. *Наказовий спосіб*, за спостереженнями науковця, може виражати й застереження (при запереченні), окрім того, послідовно виділюваними є синтаксичний *бажальний* (мовець виражає своє побажання про встановлення зв’язку дії-стану із суб’єктом, яким може бути

він сам або будь-яка особа чи предмет) та *умовний* (зв'язок між суб'єктом і предикатом встановлюється як припущення, можливе, здійснюване чи неможливе, нездійсненне) способи. Лінгвіст окремо розглядає *недійсний спосіб*, конструкції якого є нетиповими для української мови, *спосіб припущення* (вживання зв'язки “буде” замість “є”, наприклад: *він напевне буде вдома*) та *потенційний спосіб* (наприклад: *а він міг мені на це відповісти*) [Шахматов : 481–486].

У праці “Норми української літературної мови” О. Синявський основою для поділу речень вважає інтонацію та пунктуацію, виокремлюючи при цьому *речення-розповідь* з обниженням, спаданням голосу під кінець (на письмі – крапка); *речення-питання* із піднесенням голосу на однім якимсь слові (на письмі – знак питання); *речення-оклик*, яке характеризується піднесенням голосом на всіх словах (на письмі – знак оклику) [Синявський : 187–188]. Інтонаційний критерій застосовано у граматиках українських мовознавців діаспори. П. Ковалів у “Граматиці української мови” зауважує, що “в усній мові можна відзначити три типи інтонації: розповідну, питальну та окличну. Залежно від цього маємо три типи речень: *розповідне речення*, *питальне речення* та *окличне речення*” [Ковалів : 78]. Тотожну тричленну класифікацію подано й у праці “Грамматика української мови. Ч. II: Синтакса”, упорядниками першого видання якої були Ю. Шерех та Д. Кислиця, хоча деякі уточнювальні зауваги авторів цієї граматики стосуються інтонаційної схеми речень: “читається розповідне речення з пониженням голосу під кінець. У реченнях питальних наголос робиться на тому слові, яке показує, про що питаємо. Окличне речення може означати заклик, наказ, якість почуття (радість, страх, обурення, здивування тощо)” [Кислиця : 6]. Чотиричленну класифікацію пропонує К. Кисілевський. Він робить спробу поділу речень за змістом, урахувавши “мелодію мови” та “писемні засоби”. У цій типології маємо речення *розповідні*, *питальні*, *наказові* та *окличні* [Кисілевський : 80–81].

У першій половині ХХ ст. чеський лінгвіст В. Матезіус обґрунтував чотиричленний поділ речень за метою виловлюван-

ня, зауважуючи, що об'єктивний порядок слів у розповідних реченнях є немаркованою ознакою, а так званий суб'єктивний порядок маркованим. За допомогою спонукальних речень ми спонукаємо слухача до якоїсь дії: чи то до відповіді на те, про що запитуємо (*питальні речення*), чи то до дії за нашим наказом або бажанням (*спонукальні речення*). Серед питальних речень науковець вирізняє речення-питання, за допомогою яких ми з'ясуємо деякі моменти ситуації, про яку ми маємо загальне уявлення. Ці речення завжди мають суб'єктивний порядок слів. Вони починаються з питального займенника або питального прислівника, які є ядром висловлювання, тоді ж як інша частина речення є основою висловлювання. Суб'єктивний порядок здебільшого мають також запитання, за допомогою яких ми переконуємося, чи відповідають гадані факти істині (з'ясувальні запитання), спонукальні речення, а також *оптативні речення*, у яких ми висловлюємо бажання, щоб уявлювана дійсність стала чи не стала фактом [Матезиус : 252–254].

Отже, від початку XIX ст. й до першої половини XX ст. у східнослов'янській лінгвістиці виформовується декілька основних підходів до класифікації речень за метою висловлювання: *власне змістовий* – із оперттям на аналіз вираження думки речення: М. Греч, І. Вагилевич, В. Коцовський, І. Огоновський, І. Нечуй-Левицький, Є. Тимченко, В. Сімович, К. Киселівський; *формально-змістовий*, що перш за все враховував формальні засоби репрезентації мети мовця, зокрема порядок слів у реченні, форму членів речення, а також способову семантику дієслівних форм: О. Востоков, Я. Головацький, М. Осадця, П. Дячан, О. Партицький, Д. Овсянико-Куликовський; підхід, що передбачав аналіз *намірів, взаємин мовців і суб'єктивних складників висловлення*: Ф. Буслаєв, С. Смаль-Стоцький, Ф. Гартнер, В. Богородицький; *інтонаційно-пунктуаційний підхід*: О. Шахматов, О. Синявський, П. Ковалів, Ю. Шерех, Д. Кислиця.

Однак розмаїття класифікаційних засад спричинило й деяку неповноту або непослідовність поділу речень за комунікативною метою. Поряд із розповідними та питальними реченнями

опиняються й заперечні речення та речення-твердження, тобто стверджувальні речення (С. Смаль-Стоцький, Ф. Гартнер, Д. Овсянико-Куликовський, В. Богородицький, які в сучасній граматиці становлять окремий тип речень за способом вираження змісту. Порушення єдності критеріїв поділу призвело й до помилкового зарахування окличних (викрикувальних) речень, речень-окликів чи вигуків до цього ж таксономічного класу (Д. Овсянико-Куликовський, І. Нечуй-Левицький, В. Богородицький, О. Пешковський, О. Синявський, П. Ковалів, Ю. Шерех, Д. Кислиця, К. Киселівський, О. Руднев), а різнобій номенклатури спонукальних речень засвідчив спроби категоризації окремих різновидів спонукальних значень: наказові речення (М. Греч, В. Богородицький, О. Пешковський, В. Сімович), приказ (С. Смаль-Стоцький і Ф. Гартнер). Прикметним є й те, що в ряді граматичних праць окремо подано бажальні речення (С. Смаль-Стоцький і Ф. Гартнер, В. Богородицький, В. Сімович, О. Єсперсен).

Наступний етап у розробці типології речень за метою висловлювання пов'язаний із залученням до царини синтаксикологічних досліджень категорійного поняття модальності. У стосунку до комунікативної семантики мети висловлення *власне модальний підхід* набуває двох модифікацій, пов'язаних із тлумаченням граматикиологічного обсягу самої категорії модальності, яка може репрезентувати результат формування суб'єктивно-об'єктивних відношень повідомлюваного в реченні до дійсності, або ж виражати відношення (погляд) суб'єкта-мовця до тієї денотативної ситуації, яка позначена реченням-висловленням [Шинкарук : 20; Алефиренко : 271]. Такий підхід дав змогу серед ряду модальних значень вивести комунікативний різновид модальності [Краснова : 149–150], комунікативну настанову висловлення [Бондарко : 59–60].

Чи не вперше у вітчизняній лінгвістиці власне модальний підхід до поділу речень за метою висловлювання запропонував Б. Кулик, який враховує суб'єктивний аспект формування та репрезентації комунікативних різновидів речень. Як зауважує мовознавець, “модальність – форми граматичного вираження

різного роду відношень змісту мови до дійсності. Наприклад, те, що повідомляється, може мислитися говорящим як реальне, наявне в минулому чи тепер або як таке, що має бути реалізоване в майбутньому, чи як бажане, можливе, необхідне, імовірне, недійсне і т. п. Отже, модальність речення вказує на те, якими саме є ті зв'язки предметів і явищ, що про них ідеться, і чи бажає говорящий їх здійснити". Здійснюючи класифікацію видів речення за характером висловленого відношення до дійсності науковець зазначає, що, висловлюючи думки, "говорящий виражає своє відношення до дійсності: він повідомляє чи запитує про щось або висловлює свою волю (просьбу, бажання, пораду, наказ і т. п.)". Відповідно, "*розповідними* називаються речення, що містять у собі якесь повідомлення говорящого або його розповідь про щось; *питальними* – речення, які містять у собі питання та об'єднують власне питальні, риторично-питальні (містять у собі заховане категоричне твердження або заперечення) та питально-спонукальні підтипи. *Спонукальними* називаються речення, які виражають волевиявлення говорящого – накази й просьби в різноманітних їх відтінках" [Кулик : 23–24, 26–30].

У класифікації О. Рудневої поділ речень за характером повідомлення, або модальними відношеннями, зумовлений "ставленням мовця до того, про що і що він говорить, і до того, із ким говорить; виражається це в усному мовленні інтонацією, а на письмі – розділовими знаками та іншими граматичними засобами". До *розповідних* речень належать прості речення, у яких мовець повідомляє комусь свою думку, констатує певний факт; в *окличних* реченнях повідомлення думки супроводжується вираженням емоційного ставлення; *питальні* речення спонукають співрозмовника до повідомлення певних відомостей, які цікавлять запитувача. У *спонукальних* реченнях виражаються накази, зобов'язання чи спонукування до дії, а також поради, дозволи та заборони. Ознакою спонукальних речень є особлива спонукальна інтонація, а серед засобів граматичного оформлення – наказовий та умовний способи, інфінітив зі спонукальним значенням, майбутній простий час і минулий час зі значенням спонукування, іменники, предикативні прислівники, частки із відпо-

відною семантикою. Ця класифікація заснована на запереченні співвіднесеності понять “модальне відношення” та “мета висловлювання” [Руднев : 31–32].

У дослідженні О. Мельничука підхід до типології речень за метою висловлювання заснований на аналізі синтаксичних відношень, одні з яких встановлюються між реченням і позамовною дійсністю, а другі – усередині самого речення. Зовнішньосинтаксичні відношення поділяють на обов’язкові – модальні й часові та факультативні – зовнішньо-предикативні відношення окремих структурних різновидів речень. Внутрішньосинтаксичні відношення можуть бути об’єктивно-смысловими та суб’єктивно-смысловими.

На думку мовознавця, модальне оформлення речення безпосередньо відображає залежний від погляду суб’єкта мовлення (мовця) конкретний характер співвіднесеності основного змісту речення, тобто позначуваної реченням думки чи іншого акту свідомості, із відображуваним чи зображуваним у цьому змісті. Подаючи загальну характеристику структури речення у слов’янських мовах, О. Мельничук аналізує п’ять паралельних варіантів модальних відношень: 1) *розповідну модальність* (зміст речення відповідає відображуваній дійсності); 2) *спонукальну модальність* (зміст речення репрезентує волевиявлення мовця щодо здійснення певного явища, до того ж таке волевиявлення адресоване співрозмовникові чи співрозмовникам); 3) *питальну модальність* (волевиявлення суб’єкта мовлення пов’язане із вимогою від співрозмовника підтвердження чи заперечення відповідності основного змісту речення об’єктивній дійсності або доповнення цього змісту новим необхідним компонентом, відповідним до дійсності); 4) *бажальну модальність* (зміст речення висловлюється у плані побажання суб’єкта мовлення щодо здійснення зображуваних у цьому змісті явищ); 5) *умовна модальність* (зміст речення можливий, але зумовлений певними обставинами). Окрім того, специфічним новотвором болгарської і македонської мов науковець вважає *переповідну модальність* [Мельничук : 49, 64–89].

Важливі положення модального підходу до тлумачення категорії способу, що згодом дали змогу деталізувати граматичні параметри типології речень за метою висловлювання, обґрунтовано в праці В. Русанівського “Структура українського дієслова”. Розмежовуючи ірреальні та реальні модальні значення, науковець зауважує, що в українській мові ірреальні модальні значення можуть бути виражені різноманітними мовними засобами: лексичними, синтаксичними, морфологічними, а також поєднанням цих засобів. Наказові, умовні, спонукальні й бажальні ірреальні значення виражаються морфологічно або морфологічно-синтаксично. Вони протиставляються формам, що означають реальні дії, і утворюють комплекс морфологічно-синтаксичних форм, що служать для граматичного виявлення дієслівної категорії способу. Категорія способу охоплює форми *дійсного способу, наказового, умовного, спонукального й бажального*. Дійсний спосіб виражає реальні дії (форми теперішнього і минулого часу) та ірреальні дії, що не мають модального значення (майбутній час). Спонукальний спосіб за змістом є контамінацією наказового й умовного способів [Русанівський : 264–268, 278–279].

Концепцію комунікативних типів речень, засновану на понятті “синтаксична модальність”, що разом із часовою віднесеністю вважається постійними компонентами зовнішньосинтаксичної структури, в академічному синтаксисі української мови продовжила Л. Кадомцева. На думку дослідниці, модальність можна визначити як прояв суб’єктивно-об’єктивних відношень відображеного у реченні явища до дійсності, але при цьому модальність констатує лише суб’єктивне ставлення мовця до висловленої думки з погляду реальності, ірреальності або можливості явищ у мовній ситуації, контексті. Модальні значення *реальності й умовності* передаються як реально констатовані або детерміновано констатовані; *бажальна модальність* є типом детермінованих значень, що включає вольовий аспект; *спонукальна й питальна модальність* вирізняються тим, що в самій мовній ситуації обов’язково передбачається (або мислиться) адресат мовлення, на якого спрямований во-

льовий імпульс від мовця; *гіпотетичність* (*імовірність*) і *переповідність* нібито показують міру реальності суджень, і ця квалітативна оцінка виражена як особистий або колективний досвід [Кадомцева : 119, 123].

На основі цих модальних значень дослідниця устанавлює сім модальних типів речень, що об'єднані у відповідні групи: 1) *розповідні речення* (модальне значення розповідності відповідає поняттю реальної, констатувальної модальності), *речення бажальної модальності* та *речення умовної модальності* (ці речення можуть кваліфікуватися як ірреально-потенційні); 2) *речення питальної модальності* та *речення спонукальної модальності* (виражають плани модусу думки, коли дійсність мислиться як реальна й ірреальна водночас, тобто ці два модальні значення можна назвати реально-ірреальними); 3) *речення гіпотетичної модальності* (припущення) – модальне значення потенційності, що відображає можливість здійснення явищ об'єктивної дійсності та *речення переповідної модальності*, у яких загальний зміст речення мислиться як імовірний не з точки зору мовця, тобто не є проявом його особистого досвіду, а відображає реальність висловлення з точки зору іншого досвіду (переповідність як переказ висловлень) [Кадомцева : 120–123].

У граматичній концепції А. Грищенка категорія модальності розглядається (разом із часовою віднесеністю) як один із аспектів зовнішньо-синтаксичної структури речення. На думку дослідника, вихідним пунктом поділу простих речень за модальним значенням безвідносно до їхньої конкретної внутрішньо-синтаксичної сфери може бути насамперед ознака вираження або невираження в них реальності зв'язку між відповідним змістом і об'єктивною дійсністю. Система ж об'єктивних форм комунікативної модальності об'єднує: а) *розповідність* як різновид модальності повідомлення; б) *питальність* і в) *наказовість* (*спонукальність*). При цьому уточнення типології модальних значень дає підстави А. Грищенку розмежовувати *розповідність* як модальність повідомлення й *індикативну модальність* як характеристику предикативного зв'язку щодо його реальності. Загальною категорійною ознакою речень індикативної модаль-

ності є вираження у ствердній або заперечній формі реальності предикативних відношень – реальності дії, яка мала, має, або буде мати місце в об'єктивній дійсності. Формально-граматичною основою індикативної модальності є дійсний спосіб дієслова. Часткові модальні значення пов'язані з конкретизацією модальних відтінків нереальності предикативного зв'язку. Це *речення умовної, умовно-бажальної* чи *спонукально-бажальної модальності*, що, зазвичай, не позбавлені й суб'єктивної оцінки змісту повідомлюваного. Значення ж *гіпотетичної модальності* (*модальності припущення, проблематичності*) протиставляється в межах розповідності індикативним реченням саме увиразненням суб'єктивної оцінки реальності висловлюваного в реченні у ствердній чи заперечній формі [Грищенко : 16–29].

Пізніше мовознавець виділив *розповідне речення* – речення, комунікативне завдання якого полягає в констатації якогонебудь реального або ірреального факту, у повідомленні про нього в усній або писемній формі; *питальне речення* – модальний різновид речення, за допомогою якого мовець, використовуючи спеціальні засоби, насамперед інтонаційні та лексико-граматичні, запитує про що-небудь із метою одержати інформацію; *спонукальне речення* – речення, що виражає спонукування співрозмовника або читача до виконання / невиконання дії, позначеної дієсловом або ін. повнозначно-лексичним компонентом; *оптативне (бажальне) речення* – модальний різновид речення, комунікативне завдання якого полягає у вираженні суб'єктом мовлення бажання, щоб відповідна дія реалізувалася, стала фактом дійсності [Грищенко : 27–31].

Узагальнювальні міркування щодо класифікацій В. Мельничука, Л. Кадомцевої, А. Грищенка висловив А. Загнітко, зауваживши, що зовнішньо-синтаксичну структуру формують синтаксичні категорії модальності й часу, тому встановлення *розповідних, питальних, спонукальних і бажальних* речень ґрунтується на розрізненні їхнього комунікативного призначення, тоді як *переповідні, гіпотетичні й умовні* речення відображають співвідношення реченневої структури із ситуативно-прагма-

тичними завданнями та оцінку висловленого самим мовцем [Загнітко : 446, 453]. За словами науковця, таку поширену й деталізовану класифікацію можна звузати, об'єднавши кілька різновидів речень, зокрема в межах розповідних розглядати і власне розповідні, і переповідні, і гіпотетичні, і бажальні структури [Загнітко : 451].

В. Белошапкова встановила чотири класи речень за комунікативною настановою мети: *розповідні, питальні, спонукальні й оптативні*, зробивши посутнє доповнення про неоднорідність критеріїв такої класифікації. Розповідні, спонукальні й оптативні речення протиставляються як різні модальні типи речень: розповідні мають модальність індикатива або умовного способу, спонукальні – модальність спонукання, оптативні – модальність бажальності. Питальні речення протиставлено іншим не як модальний тип, а як такі, що виражають особливу форму думки – запитання; їхнє комунікативне завдання полягає в спонуканні отримати інформацію [Белошапкова 1977, с. 93–96].

Отже, як засвідчує аналіз наукових праць, власне модальний підхід до класифікації речень за метою висловлювання довгий час залишався панівним у східнослов'янській лінгвістиці. Теоретичні засади немодальної типології речень за метою висловлювання уперше обґрунтувала Г. Золотова. Ця граматична концепція заснована на тлумаченні інваріантного значення модальності, яке варто розуміти як протиставлення реально-го / ірреального відношення висловлювання до дійсності – це три типи відношень: по-перше, відношення змісту висловлювання (предикативної ознаки) до дійсності з погляду мовця; по-друге, відношення мовця до змісту висловлювання; по-третє, відношення між суб'єктом – носієм ознаки і предикативною ознакою. Із опертям на аналіз зовнішньосинтаксичних і внутрішньосинтаксичних модальних відношень дослідниця стверджує, що кваліфікація розповідних, питальних і спонукальних речень як репрезентантів основних модальних типів є помилковою, бо комунікативна цілеспрямованість не збігається з модальним відношенням до дійсності, що виражені в цьому висловлюванні. *Розповідні речення* можна поділити на два модальні типи: з реа-

льно і з нереальною модальністю. *Питальна форма речення* не є засобом вираження відношення висловлення до дійсності, бо пізнавальна настанова не є різновидом модального значення. Лише *спонукальні речення* репрезентують один із основних різновидів ірреальної модальності. Отже, розповідні, питальні та спонукальні не можуть вважатися основними модальними типами речень, а тому поділ речень на розповідні, питальні та спонукальні заснований на принципі комунікативної цілеспрямованості висловлювання, але аж ніяк не на модальному [Золотова : 141–142, 145–146].

Більш узагальнений поділ речень за метою (або настановою) повідомлення комунікативного завдання наводить Н. Шведова, яка розглядає речення *непитальні* та *питальні*. Непитальні речення, на думку дослідниці, за характером відношень учасників мовлення найбільш доречно поділяти на *розповідні речення* (вони є власне інформувальними), *спонукальні* (виражають волевиявлення, вимогу, прохання) й *речення зі значенням бажання* (виражають емоційно-вольове прагнення до того, щоб дещо здійснилося, існувало) [Шведова : 88–89]. Згодом цю класифікацію підтримали й деякі вітчизняні науковці, запропонувавши також всі прості речення за принципом комунікативної ціленастанови поділяти на *непитальні* та *питальні*, при цьому зауважуючи, що *спонукальні* та *оптативні* речення – це не окремі види речень, а форми реченнєвих парадигм, тоді як питальні речення протиставляються непитальним з усіма формами їх парадигм – дійсного і недійсного способу [Слинько : 92–93].

Детальний проаналізовано класифікації речень за метою висловлювання в праці О. Скобликової, яка аргументовано заперечує доцільність “укрупнення” класифікацій, розглядаючи при цьому мету висловлювання як особливу граматичну категорію – категорію цільового призначення (термін І. Распопова). Як зауважує граматистка, засоби вираження цієї категорії досить специфічні, найчастіше вони лише “накладаються” на конструктивний склад членів речення, найважливіші закономірності якого є спільними для будь-якого комунікативного типу речень. Дослідниця зауважує, що в комунікативно-

семантичному плані своєрідність кожного із трьох типів речень визначається характером тих контактів зі співрозмовником, які задаються граматичним значенням речення, що пов'язане із його цільовою настановою. За допомогою *розповідних речень* мовець повідомляє про певні явища і зв'язки між ними, констатує їх, відповідно цільове призначення цих речень (граматично!) зорієнтоване на сприйняття співрозмовником відповідної інформації. *Спонукальна семантика*, пов'язана з вираженням адресованого волевиявлення до виконання дії, принципово охоплює можливість констатації фактів. Граматична семантика *питальних речень* передбачає мовленнєву реакцію-відповідь співрозмовника у формі розповідного чи нечленованого речень (практично ж відповідь може бути виражена й паралінгвальними засобами) [Скобликова : 126–127].

Упродовж останніх десятиліть теоретичні напрацювання щодо типології речень за комунікативною метою здебільшого пов'язані зі спробами залучення до аналітичного арсеналу синтаксичних досліджень методології лінгвістичної прагматики, яка обґрунтовує доцільність аналізу модальності як категорії семантико-прагматичної. За такого підходу різнопланове поняття “комунікативна мета речення” деталізується не лише розглядом факторів адресанта й адресата, референційного тла висловлення чи граматичних засобів оформлення мовленнєвих одиниць, а й такими важливими параметрами, як інтенції та мотиви мовця, пресупозиції висловлення, комунікативні стратегії й тактики спілкування тощо.

У вітчизняній синтаксичній науці такий напрям досліджень репрезентує фундаментальна наукова праця М. Мірченка “Структура синтаксичних категорій”, у якій серед комунікативно орієнтованих категорій речення мовознавець розглядає надкатегорію настанови, що відображає комунікативний спектр речення, спрямовуючи його семантико-синтаксичну структуру в мовленнєвий параметр і розподіляючи функційну його специфіку на основі співвідношення із ситуативно-прагматичними завданнями. *Розповідність* – інтенційна властивість реченнєвих компонентів у єдності передавати істинний

чи несправжній стан речей, події, факти, констатувати їхню дійсну наявність із деякою категоричністю. *Литальну комунікативну інтенцію* створює мовець за умови з'ясування в адресата якогось факту, явища, підтвердження чогось, заперечення тощо. Функційна властивість *спонукальності* полягає в адресованості дії до співрозмовника, у прагненні до її здійснення, вимозі, проханні такої дії до нього. Бажання суб'єкта мовлення, його прагнення до здійснення ним же якоїсь бажаної дії або його бажання, побажання в її реалізації кимось іншим також набуває відповідної категорійної реалізації. Підкатегорія *ірреальної умови* вказує на можливість явища за якоїсь умови, конкретно визначеної у змісті речення чи в контексті або точно не визначеної, вона охоплює грами означеної ірреальної й неозначеної ірреальної умови [Мірченко : 321–334].

Слушні думки виловлює граматист і щодо неможливості повного отождоження понять “модальність” та “настанова”, оскільки “модальність регулює зовнішньо-внутрішні структурні кордони і семантику речення й орієнтована переважно когнітивною функцією в її спрямуванні до комунікативної”, тоді як “простежувана взаємодія інтенційно-модальних значень у реченні свідчить, що надкатегорія настанови орієнтована загальною комунікативною функціональною властивістю речення і спрямовує його (речення) в інші (не мовні, а мовленнєві) параметри” [Мірченко : 321–334].

Превальювання граматикологічного підходу до розгляду мети висловлювання в структурі надкатегорії модальності, а також спроби ввести до предметного поля дослідження параметри власне комунікативного спрямування, помітні в одному із найновіших досліджень “Структура міжривневих категорій сучасної української мови” Н. Костусяк. У цій праці модальність потлумачується як “міжривнева комунікативно спрямована граматична надкатегорія, яка вказує на стосунок змісту речення до дійсності з погляду мовця, має комплексний, багатоаспектний вияв, структурована трьома різновидами категорій – морфологічною модальністю, синтаксичною модальністю та лексико-граматичною модальністю” [Костусяк : 291].

Лексико-граматична модальність як складник надкатегорії модальності, на думку дослідниці, має семантичні відтінки можливості, необхідності, бажаності й под., планом вираження яких є модальні синтаксеми, словосполучення, речення, окремі типи присудкових компонентів та аналітичні синтаксичні морфеми [Костусяк : 329–349].

Виокремлення граєм *морфологічної модальності*, що має здебільшого способово-діслівну репрезентацію, ґрунтується на ролі мовця та спрямуванні на реалізацію комунікативного завдання. Граєми морфологічної модальності, окрім наявності різнотипного власне граматичного змісту, мають різне комунікативне призначення. Virізнення морфологічних граєм *наказової, спонукальної та бажальної* модальності пов'язане з позначенням бажаних дій, процесів чи станів, вони зорієнтовані на різний вияв апелятивності: найсильніший – наказовість, послаблений – спонукальність та нівельований – оптативність [Костусяк : 300–311].

Синтаксичну модальність Н. Костусяк тлумачить із опертям на аналіз способової та структурно-реченнєвої репрезентації як складну комунікативно-прагматичну одиницю, що актуалізує ситуацію мовлення, розглядається в межах комунікативного акту та реалізує своє значення у процесі мовленнєвої взаємодії. Це також інтенційна категорія, що репрезентує витлумачене як ірреальне. За такої параметризації *спонукальна модальність* має узагальнену семантику волевиявлення дії, процесу, стану, розчленовану на значення власне спонукальності та значення, що становить контамінацію волевиявлення та бажаності. *Бажальна (оптативна) модальність* виражає граматично оформлену семантику бажаних для мовця дій, процесів чи станів, реалізація яких пов'язана із самим мовцем [Костусяк : 311–329].

Підсумовуючи виклад основних постулатів авторської теорії зауважимо, що серед систематизованих модальних значень Н. Костусяк не розглядає розповідність (або ж її категорійні відповідники). На нашу думку, це пов'язано із панівним в академічній та університетській граматиці вченням про двочленність структури категорії способу дієслова, що ґрунтується на

опозиції словозмінних грамам умовного й наказового способу, а також залученням функційних контекстно зумовлених значень спонукального та бажального способів (Л. Алексієнко, І. Вихованець, К. Городенська).

Спробу застосування ситематизованого *модально-інтенційного* підходу до тлумачення категорії комунікативної мети висловлювання зреалізовано в дослідженні С. Шабат-Савки, яка розглядає інтенцію насамперед як комунікативну категорію, що репрезентує ментальний світ людини в синтаксично окреслених, модально-релевантних реченневих реалізаціях. Модальність як визначальний параметр будь-якої синтаксичної конструкції, на думку дослідниці, пов'язана з мовною особистістю, а тому сфера модальних значень перебуває в безпосередній залежності від інтенцій мовця, від мовленнєвого наміру передати ставлення до світу, висловити суб'єктивну оцінку, запитати про щось, емоційно відреагувати на побачене, налагодити контакт тощо. Синтаксичні категорії інтенції та модальності експлікуються в єдиному комунікативному просторі суб'єкта мовлення¹, проте інтенція – ієрархічно вершинна категорія, глобальна мовна субстанція, що детермінує увесь процес спілкування [Шабат-Савка : 50].

За спостереженнями С. Шабат-Савки, комунікативно-модальні інтенції репрезентують низку інтенційних потреб мовця, зосереджених на вираженні основних комунікативних потреб: а) розповісти, передати певну інформацію, констатувати, переповісти якийсь факт (*комунікативна інтенція розповідності*); здійснити запит про певний фрагмент дійсності, з'ясувати чи

---

¹ На інтенційний характер модального значення звертає увагу В. Д. Шинкарук, зауважуючи, що модальність як категорія модусу безпосередньо пов'язана з використанням речення в мовленнєвому акті, вона прямо залежить від інтенцій мовця і має прямий стосунок до прагматичного аспекту речення. Значення, які становлять модус речення, є в основному комунікативно-інтенційними, вони накладаються на власне значення, модифікують їх і забезпечують актуальне прив'язання речення до референтної ситуації та введення його до тексту [Шинкарук : 20–21].

уточнити інформацію (*комунікативна інтенція запити*); спонукати співрозмовника до дії, вчинку, наказати, попросити, порадити, застерегти, закликати, заборонити тощо (*комунікативна інтенція спонукання*); експлікувати у мовленні сферу своїх бажань чи побажань (*комунікативна інтенція оптативності*). Названі типи інтенцій реалізують модально-інтенційні висловлення: *розповідні, питальні, спонукальні, оптативні*. Висловлення умовної модальності, що відображають гіпотетичну ситуацію мовлення, репрезентують окремих ірреально-модальний тип синтаксичних конструкцій [Шабат-Савка 2014 : 132–196, 361; Шабат-Савка 2019 : 285–321].

Останнім часом виокремився *дискурсологічно-прагматичний підхід* до тлумачення комунікативних типів речень, осердям якого є положення теорії мовленнєвих актів (ТМА), заснованої Дж. Остіном і Дж. Серлем. Поняття “перформативність”, “мовленнєвий акт”, “іллокуція”, “іллокутивна сила”, “перлокуція” тощо стали базовими для упорядкування авторських прагмасемантичних типологій мовленнєвих одиниць, а теорія мовленнєвих актів виявилася продуктивною в застосунку до поліаспектного аналізу категорій сучасної комунікативно зорієнтованої граматики. Не вдаючись до детального аналізу постулатів ТМА, наведемо найбільш узагальнену дефініцію мовленнєвого акту як “базової мінімальної одиниці вербальної комунікації; інтенційно й ситуаційно зумовленого, граматично й семантично організованого висловлення, що супроводжується відповідними діями мовця, спрямованими на адресата та його реакцію” [Селіванова : 425–426]. Опертя на таке визначення дає змогу цілком обґрунтовано стверджувати, що параметри класифікації мовленнєвих актів (чи то комунікативних або ж дискурсивних вчинків) суміжні із параметрами типології речень за метою висловлювання. Переважна більшість авторських класифікацій мовленнєвих актів містить такі іллокутивні різновиди, як *репрезентатив (констатив, інформатив)* – повідомлення, *директив* – спонукання, *еротетив (квеситив, рогатив)* – запитання.

Іллокутивна мета *репрезентативів* – зафіксувати відповідальність мовця за повідомлення про деякий стан справ, за істин-

ність судження, що виражається. Усі елементи класу репрезентативів можна оцінити за шкалою *істина* і *неправда* (*хиба*) Напрям пристосування у таких мовленнєвих актах – “слова – реальність”, тобто пропозиційний зміст мовлення відповідає світу. Породжуючи репрезентативний іллокутивний акт мовець виражає переконання щодо його пропозиційного змісту, отже мовець переконаний (що *p*) [Сель : 172–173, 181].

Директиви поєднують різноаспектну інформацію: а) когнітивно-семантичну “*M* (мовець) знає, що *p* (стан справ чи певні обставини) мають місце”; б) нормативно-оцінну “*M* знає, що *p* погано”; в) логіко-деонтичну “*M* вважає необхідним змінити *p* на *не-p*”; г) ілокутивно-прагматичну “*M* не бажає сам міняти *p* на *не-p*”; д) перлокутивно-прагматичну “*M* делегує *A* (адресатові) змінити *p* на *не-p*”. Тому директиви можна вважати діями мисленнєво-практичного запиту, за допомогою яких суб’єкт мовлення намагається реалізувати свою інтенцію через нормування поведінки об’єкта мовлення [Приходько : 85].

Квеситиви виражають комунікативний намір (інтенції) мовця заповнити деяку прогалину у своїх знаннях через вплив на адресата. Інформація, відома адресантові на момент мовлення, міститься в пропозиції “*p*” – відкритій структурі, яка може бути розширена до пропозиції $p_a(p)$ речення-відповіді. Саме розширена пропозиція “ $p_a(p)$ ”, або відповідь на запитання “*p*”, є невідомою інформацією, а виведені умови визначають основні прагматичні пресупозиції ситуації запитання: “адресантові невідома відповідь p_a на запитання *p*”; “адресант хоче знати відповідь p_a на запитання *p*”, тобто “адресант хоче, щоб адресат повідомив йому p_a ”; “адресант докладє зусиль, щоб дізнатися (за допомогою запитання) відповідь p_a на запитання *p*”; “адресант спонукає адресата, щоб той повідомив йому відповідь p_a на запитання *p*”, таким чином, “момент часу t_1 відповіді на запитання $p_a(p)$ іде після моменту запиту t_0 ” [Конрад : 362–363].

Звичайно, наведені базові типи не відображають усієї систематики прагмасемантичних різновидів висловлень, однак переконливо засвідчують, що типологія речень за комунікативною метою має деталізуватися розглядом мовленнєвих актів у однос-

ті із граматико-синтаксичними засобами їхньої репрезентації. Саме тому ґрунтовнішого опрацювання потребує узагальнена типологія інтенційних одиниць комунікації, не викликає сумніву й необхідність доповнення існуючих авторських класифікацій із оперттям на основні положення сучасної лінгвістичної прагматики та дискурсології.

Отже, огляд граматикологічних праць від початку XIX ст. і дотепер переконливо засвідчує, що сучасна типологія речень за метою висловлювання має послідовно враховувати такі екстра- та інтралінгвальні параметри: а) зміст речення-висловлення; б) відповідні лексико-граматичні засоби оформлення та синтаксичні моделі репрезентації цього змісту; в) комунікативні наміри та мету мовця; г) передбачуваний результат взаємодії мовців; г) базові інтенційні типи й модифікації функційно-комунікативних різновидів речень; д) когнітивне тло речень-висловлень. З огляду на це найбільш обґрунтовано, на нашу думку, розглядати як базові три типи речень за метою висловлювання: *речення-повідомлення* (інформативи), *речення-спонукання* (директиви), а також *речення-запитання* (квеситиви). За наведеними параметрами бажальні речення (оптативи) доцільніше зараховувати до міжкатегорійних модифікацій речень-повідомлень і речень-спонукань.

ЛІТЕРАТУРА

- Алефиренко Н. Ф.* Спорные проблемы семантики / Н. Ф. Алефиренко. – М. : Гнозис, 2005. 326 с.
- Белошапкова В. А.* Современный русский язык. Синтаксис / В. А. Белошапкова. – М. : Высшая школа, 1977. 248 с.
- Богородицкий В. А.* Общий курс русской грамматики (из университетских чтений) / В. А. Богородицкий. – изд. 5-е, перераб. – М. : Гос. социально-экономическое изд-во, 1935. 356 с.
- Буслаев Ф. И.* Историческая грамматика русского языка / Ф. И. Буслаев. – 5-е изд. – М. : Тип. Т. Рис, 1881. 394 с.
- Вагилевич І.* Грамматика мзыка малорусского въ Галиціи / І. Вагилевич. – Львовъ : Ставропиг. ін.-т, 1845. 181 с.
- Вихованець І. Р.* Грамматика української мови. Синтаксис / І. Р. Вихованець. – К. : Либідь, 1993. 365 с.

Востоков А. Х. Русская грамматика Александра Востокова, по начертанию его же сокращенной Грамматики полнѣе изложенная / А. Х. Востоков. – Санктпетербургъ : Типограф. И. Глазунова, 1831. 408 с.

Головацький Я. Ф. Грамматика руского языка / Я. Ф. Головацький. – Львовъ : Ставропиг. ін.-т, 1849, ч. 6. 226 с.

Греч Н. И. Практическая русская грамматика изданная Николаемъ Гречемъ / Н. И. Греч. – Санктперербургъ : въ Типографіи Императорскаго Санктпетербургскаго Воспитательнаго Дома, 1827. 578 с.

Грищенко А. П. Модальність і часова віднесеність як зовнішньо-синтаксичні ознаки речення / А. П. Грищенко // Синтаксис словосполучення і простого речення (Синтаксичні категорії і зв'язки) / М. А. Жовтобрюх, І. Р. Вихованець, А. П. Грищенко та ін. – К. : Наук. думка, 1975. – С. 16–29.

Дудик П. С. Синтаксис української мови / П. С. Дудик, Л. В. Прокопчук. – К. : ВЦ “Академія”, 2010. 384 с.

Дячан П. Методична граматики языка мало-русского / П. Дячан. – Львовъ : Ставропиг. ін.-т, 1865. 142 с.

Есперсен О. Философия грамматики / О. Есперсен. – М. : Изд-во иностранной литературы, 1958. 404 с.

Загнітко А. П. Теоретична граматики сучасної української мови. Морфологія. Синтаксис / А. П. Загнітко. – Донецьк : ВКФ “БАО”, 2011. 992 с.

Кадомцева Л. О. Синтаксична модальність речення // Сучасна українська літературна мова : Синтаксис ; за заг. ред. акад. АН УРСР І. К. Білодіда / Л. О. Кадомцева. – К. : Наук. думка, 1972. – С. 119–137.

Каранська М. У. Синтаксис сучасної української літературної мови / М. У. Каранська. – К. : Либідь, 1995. 312 с.

Кисілевський К. Українська мова. На основі викладу : “Описова граматики української мови” / К. Кисілевський. – Мюнхен : б. в., 1948. 112 с.

Кислиця Дмитро. Граматики української мови / Д. Кислиця. – Торонто : Видавництво Нові Дні, 1963, ч. II. 88 с.

Ковалів П. Граматики української мови / П. Ковалів. – Мюнхен : б. в., 1946. 142 с.

Конрад Р. Впросительные предложения как косвенные речевые акты / Р. Конрад // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1985. – Вып. 16. – С. 349–384.

Костусяк Н. М. Структура міжрівневих категорій сучасної української мови / Н. М. Костусяк. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. 450 с.

Краснова Т. И. Субъективность – Модальность (материалы активной грамматики) / Т. И. Краснова. – СПб : Изд-во СПбГУЭФ, 2002. 189 с.

Кулик Б. М. Курс сучасної української літературної мови : у 2 ч. / Б. М. Кулик. – К. : Рад. шк., 1961, ч. 2. 284 с.

Курило О. Початкова граматики української мови / О. Курило. – Львів ; Вінниця : Поділля, 1921, ч. 2. 40 с.

Курс сучасної української літературної мови ; за ред. Л. А. Булаховського. – К. : Рад. школа, 1951. – Т. II. 408 с.

Матезиус В. Основная функция порядка слов в чешском языке / В. Матезиус // Пражский лингвистический кружок. – М. : Прогресс, 1967. – С. 246–265.

Мельничук О. С. Розвиток структури слов'янського речення / О. С. Мельничук. – К. : Наук. думка, 1966. 324 с.

Методична граматики української мови / Уложили: В. Коцовский, І. Огоновский. – 4-те поправл. вид. – Вінніпег : Накладом Української книгарні, 1918. 98 с.

Мірченко М. В. Структура синтаксичних категорій / М. В. Мірченко. – 2. вид., перероб. – Луцьк : РВВ “Вежа”, 2004. 389 с.

Нечуй-Левицький І. Граматики української мови / І. Нечуй-Левицький. – К. : Друк. І. І. Чоколова, 1914, ч. 2. 94 с.

Овсяннико-Куликовский Д. Н. Синтаксис русского языка / Д. Н. Овсяннико-Куликовский. – 2-е изд., испр. и доп. – СПб. : Изд. И. Л. Овсяннико-Куликовской, 1912. 322 с.

Осадца М. Граматики русского языка / М. Осадца. – Львовъ : Ставропиг. ін.-т, 1862. 288 с.

Партыцькій Ом. Граматики языка русского для оужитку въ школахъ людовихъ въ Галичинѣ / Ом. Партыцькій. – Львовъ : Въ цѣс. кор. накладѣ школьныхъ книжокъ, 1873. 176 с.

Пешковский А. М. Русский синтаксис в научном освещении. – 8-е изд., доп. / А. М. Пешковский. – М. : Языки славянской культуры, 2001. 544 с.

Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / А. М. Приходько. – Запоріжжя : Прем'єр, 2008. 332 с.

Руднев А. Г. Синтаксис простого предложения / А. Г. Руднев. – М. : Просвещение, 1960. 169 с.

Руднев А. Г. Синтаксис современного русского языка / А. Г. Руднев. – М. : Высшая школа, 1963. 364 с.

Русанівський В. М. Структура українського дієслова / В. М. Русанівський. – К. : Наук. думка, 1971. 315 с.

Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2010. 844 с.

Сёрль Дж. Р. Классификация иллокутивных актов // Новое в зарубежной лингвистике / Дж. Р. Сёрль. – М. : Прогресс, 1986. – Вып. 17. – С. 170–194.

Синтаксична концепція Арнольда Грищенка: вибране / упоряд.: І. В. Дудко, Ю. С. Макарець. – К. : ПП “Авалон-Принт”, 2011. 456 с.

Синявський О. Норми української літературної мови / О. Синявський. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2018. 368 с.

Сімович Василь Граматика української мови для самонавчання та в допомогу шкільній науці / В. Сімович. – К. ; Ляйпціг : Українська накладка, 1919. 584 с.

Скобликова Е. С. Грамматические значения и семантическая структура предложения / Е. С. Скобликова // Очерки по теории словосочетания и предложения. – Куйбышев : Изд. Саратов. ун-та, 1990. – С. 112–121.

Скобликова Е. С. Классификация предложений по цели высказывания и проблемы описательной грамматики / Е. С. Скобликова // Очерки по теории словосочетания и предложения. – Куйбышев : Изд. Саратов. ун-та, 1990. – С. 122–130.

Слинько І. І. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання / І. І. Слинько, Н. В. Гуйванюк, М. Ф. Кобилянська. – К. : Вища шк., 1994. 670 с.

Смаль-Стоцький Степан. Граматика руської мови / уклад. С. Смаль-Стоцький, Ф. Гартнер / С. Смаль-Стоцький. – 3-є вид., випр. і доп. – Відень : Книгарня тов-ва ім. Шевченка, 1914. 202 с.

Сучасна українська мова: Синтаксис ; за ред. А. К. Мойсієнка. – К. : Знання, 2013. 238 с.

Теория функциональной грамматики: Темпоральность. Модальность / отв. ред. А. В. Бондарко. – Л. : Наука, 1990. 263 с.

Тимченко Є. Українська граматики для III і IV класу шкіл середніх / Є. Тимченко. – К. : Друкарня Т-ва “Криниця”, 1918. 144 с.

Харченко С. Синтаксичні норми української літературної мови ХХ – початку ХХІ ст. / С. Харченко. – К. : Міленіум, 2017. 417 с.

Шабат-Савка С. Т. Комунікативний синтаксис української мови: до проблеми визначення термінопонять та категорій // Синтаксис укра-

їнської мови: на перетині традицій та інновацій. Ніні Василівні Гуйванюк ; за заг. ред. О. В. Кульбабської / С. Т. Шабат-Савка. – Чернівці : Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2019. – С. 285–321.

Шабат-Савка С. Т. Категорія комунікативної інтенції в українській мові / С. Т. Шабат-Савка. – Чернівці : Букрек, 2014. 412 с.

Шахматов А. А. Синтаксис русского языка / А. А. Шахматов. – М. : Эдиториал УРСС, 2001. 624 с.

Шведова Н. Ю. Простое предложение: основные понятия // Русская грамматика : в 2-х т. / Н. Ю. Шведова. – М. : Наука, 1982. – Т. 2. – С. 386–396.

Шинкарук В. Д. Категорії модусу і диктуму у структурі речення / В. Д. Шинкарук. – Чернівці : Рута, 2002. 272 с.

Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови / К. Ф. Шульжук. – К. : Вид. центр “Академія”, 2004. 366 с.

REFERENCES

Alefirenko N. F. (2005). The controversial Issues of Semantics. Moscow: Gnozis, 326 p. (in Russian).

Beloshapkova V. A. (1977). Modern Russian Language. Syntax. Moscow: Vysshaja shkola, 248 p. (in Russian).

Bogorodickij V. A. (1935). General Course of Russian Grammar (from University Proceedings). Moscow: Gosudarstvennoe socialno-ekonomicheskoe iz-vo, 356 p. (in Russian).

Buslaev F. I. (1881). Historical Grammar of the Russian Language. Moscow: Tip. T. Ris, 394 p. (in Russian).

Vagilevich I. (1845). Grammar of the Malorussian Language in Galicia. Lvov: Stavropig. in-t, 181 p. (in Polish).

Vykhovanecj I. R. (1993). Grammar of the Ukrainian Language. Syntax. Kyiv: Lybidj, 365 p. (in Ukrainian).

Vostokov A. X. (1831). Russian Grammar by Alexander Vostokov. Sanktpeterburg: Tipograf. I. Glazunova, 408 p. (in Russian).

Holovatskyi Ya. F. (1849). Grammar of the Language of Rus. Lvov: Napechatano cherenkami Instituta Stavropigijanskogo, 226 p. (in Ukrainian).

Grech N. I. (1827). Practical Russian Grammar by Nikolai Grechem. Sanktpeterburg: v Tipografii Imperatorskago Sanktpeterburgskago Vospitatelnogo Doma, 578 p. (in Russian).

Ghryshhenko A. P. (1975). Modality and Temporality as External-syntactic Features of the Sentence. *Syntaksys slovospoluchennja i prostogho*

rechennja (Syntaksychni kategoriji i zvjazky). Kyiv: Naukova dumka, pp. 16–29 (in Ukrainian).

Dudyk P. S. (2010). *Syntax of the Ukrainian Language*. Kyiv : VC “Akademija”, 384 p. (in Ukrainian).

Djachan P. (1865). *The Methodological grammar of the Malorussian Language*. Lvov: Stavropyg. in.-t, 142 p. (in Ukrainian).

Espersen O. (1958). *Philosophy of Grammar*. Moscow: Izd-vo inostrannoj literatury, 404 p. (in Russian).

Zaghnitko A. P. (2011). *Theoretical Grammar of the Modern Ukrainian Language. Morphology. Syntax*. Donetsk: VKF “BAO”, 992 p. (in Ukrainian).

Kadomtseva L. O. (1972). *Syntactic Modality of the Sentence. Suchasna ukrajinsjka literaturna mova: syntaksys*. Kyiv: Nauk. dumka, pp. 119–137 (in Ukrainian).

Karansjka M. U. (1995). *Syntax of Modern Ukrainian Literary Language*. Kyiv: Lybidj, 312 p. (in Ukrainian).

Kysilevsjkyj K. (1948). *Ukrainian Language. Based on: “Descriptive Grammar of the Ukrainian Language”*. Mjunkhen: b. v., 112 p. (in Ukrainian).

Kyslytsia Dmytro (1963). *Grammar of the Ukrainian Language. Part II: Syntax*. Toronto: Vydavnyctvo Novi Dni, 88 p. (in Ukrainian).

Kovaliv Pantelejmon (1946). *Grammar of the Ukrainian Language*. Mjunkhen: b.v., 142 p. (in Ukrainian).

Konrad R. (1985). *Interrogative Sentences as Indirect Speech Acts. Novoe v zarubezhnoj lingvistike*. Moscow: Progress, vol. 16, pp. 349–384 (in Russian).

Kostusjak N. M. (2012). *The structure of inter-level categories of the modern Ukrainian language*. Lutsk: Volyn. nac. un-t im. Lesi Ukrajinjky, 450 p. (in Ukrainian).

Krasnova T. I. (2002). *Subjectivity – Modality (Grammar Materials)*. Sankt-Peterburg: Izd-vo SPbGUJeF, 189 p. (in Russian).

Kulyk B. M. (1961). *Course of Modern Ukrainian Literary Language: Part 2: Syntax*. Kyiv: Rad. shk., 284 p. (in Ukrainian).

Kurylo O. (1921) *Basic Grammar of the Ukrainian Language. Part 2*. Lviv; Vinnytsia: Podillja, 40 p. (in Ukrainian).

Bulakhovskiy L. A (ed.) (1951). *Course of Modern Ukrainian Literary Language. Part II: Syntax*. Kyiv: Rad. shkola, 408 p. (in Ukrainian).

Matezius V. (1967). *The Main Function of the Word Order in the Czech language. Prazhskij lingvisticheskij kruzhek* (sb. st.). Moscow: Progress, pp. 246–265 (in Russian).

Meljnychuk O. S. (1966). Development of the Structure of the Slavic Sentence. Kyiv: Naukova dumka, 324 p. (in Ukrainian).

Kotsovskiy V., Ohonovskiy I. (1918). Methodical Grammar of the Ukrainian Language. Vinnipeg: Nakladom Ukrajinskoji knygharni, 98 p. (in Ukrainian).

Mirchenko M. V. (2004). The Structure of Syntactic Categories. Lutsk: RVV "Vezha" Volynsjkogho derzh. un-tu im. Lesi Ukrajinky, 389 p. (in Ukrainian).

Nechuj-Levycykij I. (1914). Grammar of the Ukrainian language. Part 2: Syntax. Kyiv: Druk. I. I. Chokolova, 94 p. (in Ukrainian).

Ovsjaniko-Kulikovskij D. N. (1912). The syntax of the Russian language. Sankt-Peterburg: Izdanie I. L. Ovsjaniko-Kulikovskoj, 322 p. (in Russian).

Osadtsa M. (1862). Grammar of the Language of Rus. Lvov: Stavropig. in-t, 288 p. (in Ukrainian).

Partyskyi Om. (1873). Grammar of the Language of Rus for teaching in Public schools in Galicia. Lvov: V ces. kor. nakladje shkolnykh knyzhok, 176 p. (in Ukrainian).

Peshkovskij A. M. (2001). Russian syntax in scientific aspect. Moscow: Jazyki slavjanskoj kultury, 544 p. (in Russian).

Prykhodjko A. M. (2008). Concepts and conceptual systems in the cognitive-discursive paradigm of linguistics. Zaporizhzhja: Premjer, 332 p. (in Ukrainian).

Rudnev A. G. (1960). Simple sentence syntax. Moscow: Prosveshhenie, 169 p. (in Russian).

Rudnev A. G. (1963). The syntax of modern Russian language. Moscow: Vysshaja shkola, 364 p. (in Russian).

Rusanivskij V. M. (1971). The structure of the Ukrainian verb. Kyiv : Naukova dumka, 315 p. (in Ukrainian).

Selivanova O. O. (2010). Linguistic encyclopedia. Poltava: Dovkillja-K, 844 p. (in Ukrainian).

Syorl Dzh. R. (1986). Classification of illocutionary acts. *Novoe v zarubezhnoj lingvistike*. Moscow: Progress, vol. 17: *Teorija rechevyh aktov*, pp. 170–194 (in Russian).

Dudko I. V., Makarets Yu. S. (eds.) (2011). Syntactic concept of Arnold Grishchenko: the abstracts. Kyiv, 456 p. (in Ukrainian).

Synjavsikij O. (2018). Norms of the Ukrainian literary language. Kyiv: Vydavnychij dim Dmytra Buragho, 368 p. (in Ukrainian).

Simovych Vasylyj (1919). Grammar of the Ukrainian language for self-study and school education. Kyiv; Ljajpcig: Ukrajinsjka nakladnja, 584 p. (in Ukrainian).

Skoblikova E. S. (1990). Grammatical meanings and semantic structure of sentences. *Očerki po teorii slovosocetanija i predloženija*. Kujbyshev: Izd. Saratovskogo universiteta, pp. 112–121 (in Russian).

Skoblikova E. S. (1990). Classification of sentences according to the expression purpose and issues of descriptive grammar. *Očerki po teorii slovosocetanija i predloženija*. Kujbyshev: Izd. Saratovskogo universiteta, pp. 122–130 (in Russian).

Slynjko I. I. (1994). Syntax of the modern Ukrainian language: Relevant Issues. Kyiv: Vyshha shk., 670 p. (in Ukrainian).

Smal-Stotskyi Stepan (1914). Grammar of the Language of Rus. Videnj: Knygharnja tov-va im. Shevchenka, 202 p. (in Ukrainian).

Moisiienko A. K. (ed.) (2013). Modern Ukrainian language: Syntax. Kyiv: Znannja, 238 p. (in Ukrainian).

Bondarko A. V. (ed.) (1990) Functional Grammar Theory: Temporality. Modality. Leningrad: Nauka, 263 p. (in Russian).

Tymchenko Je. (1918). Ukrainian grammar for III and IV grades of secondary schools. Kyiv: Drukarnja T-va “Krynycja”, 144 p. (in Ukrainian).

Kharchenko S. (2017). Syntactic norms of the Ukrainian literary language of the XX – beginning of the XXI century. Kyiv: Milenium, 417 p. (in Ukrainian).

Shabat-Savka S. T. (2019). Communicative syntax of the Ukrainian language: the issue of defining terms and categories. *Syntaksys ukrajinsjkoji movy: na peretyni tradycij ta innovacij. Nini Vasylivni Ghujvanjuk*. Chernivtsi: Cherniv. nac. un-t im. Ju. Fedjkovycha, pp. 285–321 (in Ukrainian).

Shabat-Savka S. T. (2014). Category of communicative intention in the Ukrainian language. Chernivtsi: Bukrek, 412 p. (in Ukrainian).

Shahmatov A. A. (2001). The syntax of the Russian language. Moscow: Editorial URSS, 624 p. (in Russian).

Shvedova N. Ju. (1982). Simple sentence: basic concepts. *Russkaja grammatika*, vol. 2: *Sintaksis*. Moscow: Nauka, pp 386–396 (in Russian).

Shynkaruk V. D. (2002). Categories of mode and dictum in the sentence structure. Chernivtsi: Ruta, 272 p. (in Ukrainian).

Shuljzhuk K. F. (2004). Syntax of the Ukrainian language: a textbook. Kyiv: Vyd. Tsentr “Akademija”, 366 p. (in Ukrainian).

Sviatoslav Shevel, Candidate of Philology
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

**Sentence Typology: Communicative Purpose Approach.
Tradition and Novelties**

The paper offers the analytical review of the author's typologies of sentences based upon the purpose of their expression and presented in the East Slavic grammars from the early XIX century to the present day.

The main focus falls on the systematization of the parameters of the author's classifications, which enabled distinguishing among the main approaches to the typology of sentences based upon the communicative purposes: the content – based approach with the analysis of the sentence expression; a formal-semantic one, which is based upon the formal means of representation of the speaker's purpose, in particular the order of words in the sentence, the form of the members of the sentence, as well as the methodological semantics of verb forms; an approach that presupposes the analysis of the intentions and ties of speakers and subjective components of speech; intonation-punctuation approach; in particular a modal approach based on the concept of “syntactic modality”; modal-intentional approach, which is dominated by the communicative intention of the speaker and discursive-pragmatic approach to the interpretation of communicative types of sentences, which takes into account the most hefty aspects of the speech acts theory.

Such a classification, as well as a detailed review of the author's typologies proved correct to divide the sentences according to expression purpose into three main types: sentence-information (informative); motivating sentences (directives); sentence-question (quisitive). Sentences of desire (optatives) are more appropriately included in the inter-category modifications of sentences-information and prompting sentences. We also proved that among all it is important to single out the content of the sentence-statement, syntactic models of representation of this content, communicative intentions and purpose of the speaker as well as the cognitive environment of sentences-statements.

Key words: *purpose of utterance, modality, intentionality, narrative sentence, interrogative sentence, motivating sentence, sentences of desire (optatives).*

Стаття надійшла до редколегії 17.01.20